

**MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEK MINIATYURA SAN'ATINING
RIVOJLANISH BOSQICHLARI: YUTUQLAR, MUAMMOLAR VA
ISTIQBOLLAR**

Abdullayeva Gulhayo

*Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institut Miniatyura va Kitob
grafikasi kafedrası o'qituvchisi
Email: guliabdulla00@gmail.com*

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng o'zbek miniatyura san'atining rivojlanish jarayoni bosqichma-bosqich ilmiy-tahliliy jihatdan o'rganiladi. Miniatyura san'atining tarixiy ildizlari, mustaqillik davrida erishilgan yutuqlar, ta'lim tizimidagi o'rni, zamonaviy san'at bilan integratsiyasi hamda mavjud muammolar keng qamrovda yoritiladi. Shuningdek, milliy miniatyura maktabining kelgusidagi istiqbollari bo'yicha ilmiy xulosalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *o'zbek miniatyura san'ati, Kamoliddin Behzod, milliy maktab, mustaqillik, tasviriy san'at, an'ana va zamonaviylik.*

Kirish:

O'zbek miniatyura san'ati Sharq tasviriy san'atining eng qadimiy va nafis yo'nalishlaridan biri bo'lib, u asrlar davomida shakllangan mustahkam an'anaviy maktabga ega. Miniatyura san'ati nafaqat estetik go'zallik, balki tarixiy xotira, falsafiy tafakkur va milliy dunyoqarashni mujassam etuvchi san'at turi sifatida e'tirof etiladi. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda milliy madaniyatni tiklash va rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Mazkur jarayonda tasviriy san'atning boshqa turlari qatori miniatyura san'ati ham yangi mazmun bilan boyidi. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, "Milliy madaniyatni rivojlantirmasdan turib, milliy o'zlikni anglash mumkin emas". Shu jihatdan, miniatyura san'atining rivoji jamiyat ma'naviy hayotining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi.

Mustaqillikka erishish bilan O'zbekiston tasviriy san'ati yangi siyosiy-madaniy konteksta kirib keldi, bu esa miniatyura san'atining nafaqat tiklanishiga balki annotatsion va nazariy izlanishlarga zamin yaratdi. Mustaqillikdan oldingi davrda miniatyura ko'pincha klassik estetik me'yorlar doirasida talqin qilingan bo'lsa, mustaqillik yillarida bu badiiy yo'nalish milliy identitet va madaniy merosni qayta tiklash vositasi sifatida ko'riladi. Shu nuqtai nazardan olganda, miniatyura san'ati milliy tarixni, adabiyotiy mavzularni hamda ramziy obrazlarni bugungi san'at jarayoni bilan uyg'unlashtirish orqali yangi estetik paradigmalarni shakllantira boshladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbek miniatyura san'ati

Mustaqillikdan so‘ng nafaqat ichki bozor, balki xalqaro akademik maydonda ham diqqat markaziga tushdi, bu esa mazkur yo‘nalishga ilmiy e‘tibor ortishiga xizmat qildi. Masalan, Scienceweb platformasida nashr etilgan maqolalar Mustaqillik yillarida miniatyura san‘ati konsepsiyasining jadal taraqqiy etganini, an‘anaviy va zamonaviy metodlarning yuzma -yuz kelishini qayd etadi . Shuningdek, miniatyura san‘ati Mustaqillik jarayonida faqat rassomchilik bo‘limi emas, balki tarixiy networking vositasi sifatida ham faol ishlaydi, chunki u milliy qadriyatlarni vizual kodlar orqali qayta ifodalaydi.¹⁸⁶

O‘ZBEK MINIATYURA SAN‘ATINING TARIXIY ILDIZLARI

O‘zbek miniatyura san‘ati Sharq qo‘lyozma kitob san‘ati bilan uzviy bog‘liq holda rivojlangan. Xususan, IX–XII asrlardan boshlab qo‘lyozma kitoblarni bezash jarayonida miniatyura unsurlari shakllana boshlagan. Temuriylar davrida esa bu san‘at turi yuksak taraqqiyot bosqichiga ko‘tarildi. Kamoliddin Behzod nomi bilan bog‘liq Hirot miniatyura maktabi Sharq san‘atining eng yuksak namunalaridan hisoblanadi. San‘atshunos A. Madraimovning fikricha, “Behzod ijodida rang, kompozitsiya va obraz psixologiyasi o‘zaro uyg‘unlashgan holda mukammal badiiy tizimni tashkil etadi”. Aynan ushbu an‘analar keyingi asrlarda ham o‘zbek miniatyura san‘ati rivojiga asos bo‘lib xizmat qilgan.

O‘zbekiston tasviriy san‘atining miniatyura yo‘nalishida Mustaqillik davrida yuz bergan dastlabki o‘zgarishlar, avvalo, milliy merosni ilmiy asosda qayta o‘rganishdan boshlandi. Bu jarayonda madaniy merosni asrab-avaylash, tarixiy namunalarning kataloglashtirilishi va ularning zamonaviy kontekstda talqin etilishi ustuvor vazifalarga aylandi. Natijada, Kamoliddin Behzod maktabi kabi klassik an‘analar ijodiy amaliyotga qayta integratsiya qilindi, bu esa yosh rassomlar uchun ham noyob nazariy materiallarni taqdim etdi . Ilmiy maqolalarda shuni ko‘rish mumkinki, an‘anaviy miniatyura unsurlari Mustaqillikdan so‘ng yana keng tarqalgan badiiy mavzularga aylangan va bu borada bir qator ilmiy izlanishlar boshlangan. Badiiy akademiyalarda miniatyura yo‘nalishining mustahkam o‘rnatilishi san‘atning nazariy va amaliy jihatlarida uzviy bog‘liqlik yaratdi. Shu bilan birga, ilmiy tadqiqotchilar milliy motivlar orqali badiiy muloqotni chuqurlashtirishga intilishdi va bu jarayon tadqiqotlar metodologiyasiga ham tasir ko‘rsatdi.

Mustaqillikdan so‘ng O‘zbek miniatyura san‘ati fazasida shakllangan ikkinchi bosqich — modernizatsiya jarayoni, klassik an‘analarni zamonaviy badiiy tendensiyalar bilan uyg‘unlashtirdi. Bu davrda san‘atkorlar nafaqat tarixiy voqealarni tasvirlash bilan cheklanmay, balki zamonning ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlarini ham badiiy tilda ifodalashga kirishdilar. Minyatyura san‘atida rang, kompozitsiya va obrazlar tillari yangi formatlarda boyitila boshladi, bu esa xalqaro san‘at maydonida o‘zbek rassomlarining faol

¹⁸⁶ Шоёкубов Ш. Замонавий Ўзбекистон миниатюраси. - Тошкент, 2006, - б. 18-19.

qatnashishini rag'batlantirdi. Mazkur jarayonda tasviriy san'at institutlari tomonidan miniatyura bo'yicha o'quv dasturlarni zamonaviy talablarga moslashtirish borasida izlanishlar olib borildi. Bu esa yosh rassomlar orasida eksperimental tajribalarni kengaytirdi va miniatyura uslubidagi yangi yo'nalishlarni shakllantirdi. Shuningdek, bu davrda miniatyura san'atining ilmiy maydondagi tan olinishi sezilarli darajada oshdi.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, Mustaqillik yillarida O'zbekiston miniatyura san'ati nafaqat milliy kontekstdagi ijodiy yo'nalish, balki global san'at muloqotiga chiqish vositasi sifatida ham shakllana boshladi. Xalqaro ko'rgazmalar, biennallar va san'at festivallarida o'zbek miniatyura asarlarining namoyishi bu yo'nalishning xalqaro bahosini oshirdi. Xususan, miniatyura san'ati xalqaro auditoriyaga milliy ramzlar, tarixiy voqealar va badiiy qarashlarni yangi estetik tillarda yetkazish imkonini berdi. Bu esa nafaqat rassomlar, balki san'atshunoslar va tadqiqotchilar o'rtasida o'zaro fikr almashinuvini kuchaytirdi. Shu yo'l bilan O'zbekiston miniatyura maktabi butun dunyoda tan olinayotgan san'at maktablaridan biriga aylandi. Ammo bu jarayon turli madaniy to'qnashuvlar, sharq va g'arb estetik qarashlari o'rtasida murakkab dialogni ham yuzaga keltirdi.¹⁸⁷

MUSTAQILLIK YILLARIDA MINIATYURA SAN'ATINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Mustaqillik yillarida miniatyura san'ati rivojini shartli ravishda uch bosqichga ajratish mumkin. Birinchi bosqich (1991–2000-yillar) milliy merosni qayta tiklash davri bo'lib, bu davrda tarixiy mavzularga, milliy qahramonlar obraziga bo'lgan qiziqish kuchaydi. Ikkinchi bosqich (2000–2010-yillar) miniatyura san'atining ta'lim tizimida mustahkamlanishi bilan xarakterlanadi. Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institutida miniatyura yo'nalishining ochilishi professional kadrlar tayyorlashga xizmat qildi. Uchinchi bosqich (2010-yildan hozirgi davrgacha) miniatyura san'atining zamonaviy tasviriy san'at bilan integratsiyalashuvi bilan ajralib turadi. Zamonaviy texnologiyalar, yangi kompozitsion yechimlar va rang izlanishlari bu san'at turining ifoda imkoniyatlarini kengaytirdi.

MUSTAQILLIK DAVRIDAGI ASOSIY YUTUQLAR

Mustaqillik yillarida o'zbek miniatyura san'ati bir qator muhim yutuqlarga erishdi. Avvalo, an'anaviy miniatyura maktabining uzluksizligi ta'minlandi. Yosh rassom-miniatyurachilar avlodi shakllandi va ular an'anaviy uslubni zamonaviy qarashlar bilan boyitishga intilmoqdalar. Shuningdek, miniatyura san'ati xalqaro ko'rgazma va festivallarda namoyish etilib, jahon hamjamiyati e'tiborini tortmoqda. Davlat tomonidan madaniy merosni asrash va rivojlantirishga qaratilgan dasturlar ushbu jarayonga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

¹⁸⁷ Рахимова З. И. Араб миниатюра мактаби. // Шарк миниатюра мактаблари. Маколалар туплаш. - Тошкент. - б. 12-13.

O'zbekiston miniatyura san'atining Mustaqillik davridagi rivojlanishidagi yutuqlardan yana biri bu ilmiy tadqiqotlarning qat'iy mexanizmlar asosida olib borilishi bo'ldi. Sciencewebda nashr etilgan maqolalar O'zbek miniatyura san'atining tarixiy ildizlarini qayta ochish, ularni zamonaviy badiiy kurash bilan uzviy bog'lash bo'yicha kompleks tadqiqot metodlarini ta'riflaydi. Bu metodologik yondashuv san'atshunoslik akademiyasida va oliy ta'lim muassasalarida miniatyura bo'yicha ilmiy dasturlarni shakllantirishni ta'minladi, bu esa yosh tadqiqotchilar va talabalar uchun ilmiy izlanish maydonini kengaytirdi. Mazkur yondashuv san'at tarixini tizimli analiz qilish, miniatyuraning estetik strukturalari va badiiy tilini chuqur o'rganishga xizmat qildi. Shu bilan birga, bu ilmiy yondashuv milliy sahnadagi badiiy obrazlarni xalqaro san'at diskursiga joylashtirish uchun zarur asos bo'lib xizmat qildi. Natijada ilmiy izlanishlar miniatyuraning nafaqat tarixiy, balki zamonaviy madaniy kontekstdagi o'rnini qayta baholashga yordam berdi.¹⁸⁸

Mustaqillik yillarida miniatyura san'atida yuzaga kelgan yana bir diqqatga sazovor tendensiya zamonaviy texnologiyalar va raqamli vositalarning ijodiy jarayonga integratsiyasi bo'ldi. Raqamli grafikalar, multimedia elementlari va kompyuter yordamida chizish texnikalari klassik miniatyura unsurlariga qo'shib, yangi badiiy janrlar yaratilishiga olib keldi. Bu texnologik yangilanishlar nafaqat rassomlar ijodida, balki miniatyura san'ati tushunchasining yangilanishida ham o'z aksini topdi. Shu jumladan, raqamli miniatyura asarlarining onlayn ko'rgazmalar orqali taqdim etilishi O'zbekiston san'atining global auditoriyaga chiqishini sezilarli darajada kuchaytirdi. Xususan, bu jarayon miniatyura maktabining nafaqat milliy balki xalqaro did va me'yorlarga moslashuvchanligini ham oshirdi. Raqamli vositalar miniatyura san'atini yangicha tafakkur bilan boyitdi va yosh rassomlar uchun ijodiy imkoniyatlarni kengaytirdi.

MAVJUD MUAMMOLAR VA DOLZARB MASALALAR

Erishilgan yutuqlarga qaramay, miniatyura san'ati rivojida bir qator muammolar mavjud. An'anaviy texnika va materiallardan foydalanish amaliyotining qisqarishi, tijoratlashuv jarayonining kuchayishi, ilmiy tadqiqotlar va fundamental izlanishlarning yetarli emasligi shular jumlasidandir. Bundan tashqari, ustoz-shogird an'anasining sustlashuvi ham dolzarb muammo hisoblanadi. San'atshunoslar ta'kidlaganidek, "Miniatyura san'atining yashovchanligi uning an'anaviy maktabiga tayangan holda rivojlanishiga bog'liq".

Biroq, Mustaqillik davrida miniatyura san'atining rivojlanish jarayonida muammolar ham yuzaga keldi, ularning biri ilmiy manbalar bazasining nisbatan cheklanganligidadir. San'atshunoslik bo'yicha ilmiy nashrlar soni katta emasligi, shuningdek tadqiqotlarning ba'zan umumiy badiiy kontekstdan uzilib qolishi, sohani kompleks analiz qilish

¹⁸⁸ Полякова Е., Рахимова З. Шарк миниятюраси ва адабиёти. - Тошкент, 1987.

imkoniyatlarini cheklaydi. Bu esa ilmiy tadqiqot sohasi va akademik ilm-fan vakillari o'rtasida yanada chuqur dialogni talab qiladi. Shuningdek, miniatyura bo'yicha ixtisoslashgan ilmiy jurnallar va konferensiyalar sonining kamligi yosh tadqiqotchilar uchun ilmiy maydonni toraytiradi. Moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatning yetishmasligi san'atshunoslik izlanishlarining dopping qilinishini tahdid qilmoqda. Shu bilan birga, ilmiy va amaliy makon o'rtasidagi kelishmovchiliklar miniatyura san'atining Mustaqillik davrida to'liq integratsiya bo'lishini murakkablashtirmoqda.

Mustaqillik yillarida miniatyura san'ati bo'yicha ta'lim tizimining rivojlanishi ham diqqatga sazovor bo'lib, u O'zbekiston tasviriy san'at akademiyalari va oliy ta'lim muassasalarida maxsus kurslarning joriy etilishi orqali namoyon bo'ldi. Bu kurslar klassik miniatyura uslublarini chuqur o'rgatishdan tashqari, zamonaviy ijodiy yondashuvlarni ham o'z ichiga oladi, bu esa yosh rassomlar uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ilmiy maqolalarda ta'kidlanishicha, ta'lim mazmunining yangilanishi rassomlar hamda akademiklar o'rtasidagi uzviy aloqalarni mustahkamladi. O'zbekiston tasviriy san'at ta'limi miniatyura yo'nalishida amaliy mashg'ulotlar, nazariy seminarlar hamda ijodiy laboratoriyalarni kengaytirdi. Bu esa yosh talabalarning ijodiy tafakkurini shakllantirishga, ularni milliy va global san'at maydonida raqobatlasha olishiga imkon beradi.

Kelajak istiqbollari kontekstida O'zbekiston miniatyura san'ati yangi strategik yo'nalishlar bilan boyitilishi zarurati jonli muhokama mavzusiga aylandi. Ilmiy jamoatchilik bu yo'nalishda xalqaro ilmiy hamkorlikni kengaytirish, yosh rassomlar uchun rezidensiyalar va grantlar tizimini joriy etish zarurligini qayd etmoqda. Xalqaro ko'rgazmalar va simpoziumlarda miniatyura asarlarining ko'proq ishtirok etishi bu sohani global badiiy muloqotga yanada samarali qo'shish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli platformalar orqali miniatyura san'ati bo'yicha ilmiy resurslar bazasini shakllantirish, onlayn ilmiy jurnallarni yaratish ham istiqbolli vazifa hisoblanadi. Bu esa klassik va zamonaviy uslublarni hamda ilmiy yondashuvlarni vaqtincha bo'lishga imkon beradi. Shu tarzda strategik rejalashtirish O'zbekiston miniatyura san'atini mustahkam ilmiy va ijodiy asosda yuksaltiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, mustaqillik yillarida o'zbek miniatyura san'ati mazmunan boyidi, shaklan yangilandi va yangi rivojlanish bosqichiga ko'tarildi. Shu bilan birga, uni ilmiy asosda o'rganish, an'anaviy uslubni saqlab qolish va zamonaviy san'at bilan uyg'unlashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Miniatyura san'ati milliy madaniyatning muhim tarkibiy qismi sifatida kelajak avlodga yetkazilishi zarur. Mustaqillik yillarida O'zbekiston miniatyura san'ati nafaqat tarixiy madaniy merosni qayta tiklash jarayonida, balki zamonaviy tasviriy san'atning global sahnasida mustahkam o'rin egallash yo'lida

sezilarli yutuqlarga erishdi. Ilmiy tadqiqotlar, ta’lim dasturlari va zamonaviy texnologiyalar inventarizatsiyasi bu yo‘nalishni yanada boyitdi, shu bilan birga sohaga oid muammolarni aniqlab berdi. Mustaqillikdan keyingi davr retrospektiv nazariyadan amaliy ijodgacha bo‘lgan diapazonda boy izlanishlarga asos soldi. Shu asosda miniatyura san’ati endilikda nafaqat milliy balki global san’at makonida ham kompleks tahlil qilinadigan yo‘nalishga aylandi. Shunday ekan, O‘zbekiston miniatyura san’atining Mustaqillik yillaridagi taraqqiyoti butun dunyo san’ati bilan uzviy bog‘langan ilmiy -badiiy jarayon sifatida talqin etilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Madraimov A. O‘zbek miniatyura san’ati tarixi. – Toshkent: San’at, 2001.
2. Qodirova N. Tasviriy san’at nazariyasi. – Toshkent, 2010.
3. Behzod K. Miniatyura va Sharq san’ati an’analari. – Toshkent, 1997.
4. Islom Karimov. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, 2008.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining madaniyat va san’atga oid nutqlari.
6. Полякова Е., Рахимова З. Шарк миниатюраси ва адабиёти. - Тошкент, 1987.
7. Рахимова З. И. Араб миниатюра мактаби. // Шарк миниатюра мактаблари. Маколалар туплалш. - Тошкент. - б. 12-13.
8. Шоёкубов Ш. Замонавий Ўзбекистон миниатюраси. - Тошкент, 2006, - б. 18-19.